

A HŐSKÖLTÉSZET TRADÍCIÓI GRÚZIÁBAN

A grúz népi alkotókészség eredményei között jelentős helyet foglal el a hősköltészet. A grúz nép múltja a líro-epikai népkölteményekben nem hősiessé idealizálás formájában tükröződik; a líro-epikai népköltemények, a hőseposzoktól eltérően, nem idealizált valóságot festenek. A heroikus tartalmú líro-epikus dalok, akárcsak a történelmi énekek, nem a művészi kitaláláson, hanem valóságos tényeken alapulnak. A történelmi énekek és a hősdalok között a különbség a szüzsék, fabulák alapjául vagy a művek tartalmául szolgáló valóságos tények értelmezésében van. A grúz hősköltészet fogalmába olyan énekek tartoznak, amelyek különféle körülmények között, különböző időben keletkeztek.

A hősköltészet tematikailag igen sokrétű. A hősiessé tartalmú népköltemények nagyobbik része a grúz népnek idegen hódítók ellen vívott harcáról szól. Sok népköltemény irányul a társadalmi elnyomás ellen. A hősköltészet fogalmába tartozik néhány vadászdal is. A hősköltészet jelentékeny részét alkotják a siratóénekek. A népköltészet e műfajától nem áll távol néhány szerelmi tematikájú dal sem.

A grúz népi népköltemények lényegében realizisztikus jellegűek. Néha mitológiai motívumok is előfordulnak bennük. Néhány népi népkölteménynek megtaláljuk az analógjait és párhuzamait a nemzetközi folklórban.

A grúz hősdalok többségének, különösen az aforisztikus műfajba tartozóknak nem rajzolható meg földrajzi és etnográfiai határai, objektíven teremtik újjá a dolgozók vágyait kifejező hősi eszményképét. Ebben rejlik a grúz népi hősköltészet internacionális jellege.

A grúz népi népkölteményeket a társadalmi funkció sokrétűsége jellemzi és a hősdalok szoros kapcsolata más költői műfajokkal. A hősdal elmaradhatatlanul végigkíséri a grúz embert munkájában, pihenésében, örömeiben és bánatában. A grúz nép történelmi sorsa eleve meghatározza a népköltemények tartalmának és előadásmódjának összefüggését a munkadalokkal, a szokásköltészetrel, a bölcsődalokkal, a szerelmi lírával és a siratóénekekkel, s ez viszont meghatározza a hősköltészet gazdagságát, sokszínűségét és társadalmi funkcióinak sokrétűségét. A hősköltészetnek a legrégebbi időktől fogva sajátos-

sága a menetdal-funkció. Viktoria lakóinak csata előtt és a csata befejeztével járt haditáncai, a dajakok hasonló jellegű pantomimje, a thrákok Xenophón által is említett pantomimszerű haditáncai és más tények¹ alapot adnak feltételeznünk, hogy a költői szó születésének pillanatától fogva a hadi- és hőse-
nekek biztos talajon fejlődtek. A menetdaloknak Grúziában régi és makacsul továbbélő hagyományaik vannak. Az évszázadok során a megszámlálhatatlan ellenség ellen küzdő grúz nép körében a hadjáratok sajátos kultusza alakult ki. A hadjáratokkal összefüggő grúz ritusokat és a velük kapcsolatos dalokat jól jellemzi műveiben A. Kazbegi XIX. századi grúz költő. „Hevisz-
beri Gocsa” c. regényében a társadalmi igazságtalanságok ellen felkelő nép hadbavonulása előtt a „Gergetula” c. dalt énekli. Az író a következő szavakkal jellemzi a hadiceremóniát: „Minden község, minden falucska szélén izgatottan gyülekeztek az emberek a maguk zászlaja körül; a szél csendesen lobogtatta a színes selymet.

A harang tovább kongott. A néptömegek megmozdultak. A 'Gergetula' sodró dallama zengett. Ezer torokból áradt a dal, és dübörgött, mint a mennydörgés; egy emberként kapta le mindenki a fejrevalóját.”² Ugyanebből a szempontból figyelmet érdemel a hegyilakók gyülekezésének leírása az „Elgudza” c. regényben. A nemzeti felszabadulásukért vívandó harcra összegyűlt hegyilakók a hadizászlók megszentelése előtt hősdalt énekeltek, „amely a dalolók szíve legmélyéből tört elő és mint a mennydörgés szállt a levegőben. . . Mindenki térdet hajtott a szent zászlók előtt, melyek nem egyszer járták már meg a csatamezőt és nem egy alkalommal kerültek vissza onnan győzelemmel és dicsőséggel övezetten”.³ Grúzia hegyvidékein katonai szent helyek is vannak. Hevszuretiában, mint N. Urbneli közli, e szent helyek között a legjelentősebb a Gúdani kereszt. A hevszurok hite szerint maga a csata kimenetele is ennek a keresztnek az akaratától függ. Ezt fejezik ki egy hevszur ének szavai is:

A hevszurok bátrak a harcban,
Így rendeli a gudani kereszt.⁴

Mint N. Urbneli közli, a psavok körében hasonló jelentősége volt a Lasaroi keresztnek. A psavokon kívül engedelmeskedtek neki a hevszurok és a tusinok is. Illusztrációképpen egy részletet közöl N. Urbneli egy hevszur népdalból („A tusinok, a hevszurok, a psavok Lasarira esküdtek”).⁵ Rituális jellegű volt a Lomiszki kereszt önálló dallamú hősie menetdala is: „Khorasszan ellen indultunk hadba mi, lomiszki oroszánok.” A hősköltészet rituális és menetdal-funkciójára utal a zászlótartóról szóló dal is, mely „A kereszt körül-

¹ A N. VESZELOVSKIJ: A legrégebb költészet szinkretizmusa és a költői műfajok differenciálódásának kezdete. Összegyűjtött művek I. 1913. 236—240. l.

² A. KAZBEGI: „Heviszberi Gocsa.” Grúz próza II. 1955. 445. l.

³ A. KAZBEGI: Művei I. 1948. 94—95. l. (grúz nyelven).

⁴ N. HIZANISVILI: Ethnográfiai cikkek. 1940. 104. l. (grúz nyelven).

⁵ Uo.

hordozásának” szokásával van összefüggésben. V. Gaburi értesülése szerint az éjszakai virrasztás vagy a kereszt körülhordozása alkalmából a zászlótartó tiszteletére éneklük a következő dalt:

Becine zászlótartónak íjzat és nyilat készítenek,
Vállára választott szarvas agancsából készült nyilat akasztanak.⁶

V. Bardavelidze írja a hadjáratot megelőző népi ritusok során énekelt hősdalokról: „Van a hevszur népdaloknak még egy csoportja, amelyeket a daszturok a szent helyen tartott rituális lakoma alkalmából féltérden állva, panduri kísérettel énekeltek. Ezek a dalok heroikus jellegű énekek. Olyan hőstettekről szólnak, amelyeket a szent hely egyik vagy másik hevszur szolgája vitt véghez. A hevszurok régi hite szerint a szent hely segíti szolgálait az ellenség ellen vívott harcban, vezeti őket vagy segítségükre küldi ’csapattoborzóit’...”⁷

A hősköltemények csatadal-funkciójának szemszögéből igen érdekes az 1914. évi imperialista háborúhoz kapcsolódó „Mozgósítás Arhotiban” c. elbeszélés. Szerzője V. Gaburi, az ismert költő, azt mondja el, hogy a mozgósítottakat a falubeliek sírva búcsúztatták. A katonák népszerű hősies aforizmákat énekeltek: „A derék vitéz meghal a csatában”, „Korán reggel etesd meg, jó anyám, a derék vitézt ebédde.” V. Gaburi tisztában volt az imperialista háború teljes értelmetlenségével, tudta, hogy a behívottakat akaratauk ellenére viszik háborúba, s a hősi aforizmák énekléséről megjegyzi: „Ezt a dalt azért éneklük, mert mi jó katonák vagyunk, mivel háborúba megyünk.”

A menet- és katonadal ma is dísze a műkedvelő együttesek repertoárjának. Grúzia-szerte el van terjedve például a következő hadidal, amelyet többféle dallamra énekelnek:

A csatának csak az örül,
Akinék jó lova van,
Az olyan boldogan tér haza,
Akinék jó felesége van.⁸

Nemcsak férfiak, hanem nők is énekeltek harci dalokat a csata előtt vagy a győzelem után. A XIX. században élt neves grúz költő, Vazsa Psavela a következőképpen jellemzi a nők nagy szerepét a hősköltészet kialakításában, az ősközösségi társadalom viszonyai között: „Régen a közösség léte a férfiktól függött. A férfi lelkesítője a harcban a nő volt. A nőtől kapott magasztalás a hős számára nagy, felbecsülhetetlen értékű kitüntetés volt. A férfi mindig arra törekedett, hogy kiérdemelje ezt a kitüntetést, méltó legyen a női dithirambusokhoz. A nők gyakran magasztalták versben a férfibátorságot, és az állhata-

⁶ G. CSNIKVADZE: A grúz népdal. I. 1960. 80. l.

⁷ V. BARDAVALIDZE: A kelet-grúziai hegyilakók dalszövegei. „Anyagok Grúzia ethnográfiájához.” I. 9. l.

⁸ G. CSNIKVADZE: A grúz népdal. I. 204–205. l.

tosságával, férfiasságával kitűnő, az ellenséget megfélemlítő vitézt kedvesüknek választották. A közösség ünnepén a gyávákat kigúnyolták a körtáncban, mellyel megvetésüknek is kifejezést adtak.⁹ Érdekes lesz megemlítenünk az A. Kazbegi szépirodalmi alkotásaiból fennmaradt adatokat a nők által énekelt harci dalokról. „Apagyilkos” c. regényében például „az öregek csatába indulás előtt megáldották a harcászálló hősokeket, harci sikereket és minden jót kívántak nekik. Fiatal lányok vérpezsdítő harci dalokat énekeltek, azzal kísérték őket a csatába.”¹⁰ Ugyanebben a regényben a leányok harci dallal fogadják a győzelemmel hazatérő hegyi lakosokat: „A tarka, vidámszínű ruhákba öltözött fiatal lányok előrementek és csengő hangon harci dalt énekeltek. A mellettük haladó legények csatakiáltásokat zengtek, puskákból és pisztolyokból lövöldöztek, úgy fellelkesítették őket csillogószemű barátnőik dalai, akik biztatták őket, hogy menjenek az ellenség ellen, magasztalták a bátor, önfeláldozó hősokeket és gúnyolták a gyávákat.”¹¹ Vahtang Kotetisvili ugyancsak említést tesz róla, hogy a nők tusin-psav-hevszur hősdalokat énekeltek. Ennek bizonyosságául Kotetisvili számos részletet közöl a hősdalokból.¹²

A hősköltészetnek éppen ez a menetdal-csatadal-funkciója okozza, hogy a műfajba tartozó költemények jelentékeny hányada nők alkotása. A V. Kotetisvili munkájában idézett dalokon kívül ezt közvetlenül is bizonyítja számos hősdal befejezése.¹³

Néhány hősdal az útidal funkcióját töltötte be. A népi líro-epikai hősköltemények ilyen funkciójára utal a „Satiliben felmagasztalták Hohobit” című psav hősköltemény kaheciai változata. Mint az „Aralo” c. útidal változatát jegyezték fel, s csupán bevezető részében kontaminálódott a „Magasból nézett” c. igen népszerű dal kezdősoraival.¹⁴

A népünnepeleken, függetlenül attól, hogy rituális jellegűek voltak-e azok vagy sem, a hősdalok mindig fontos helyet foglaltak el. Az ilyen alkalmakkor mindig az volt a legfontosabb, hogy kifejezést adjanak az éneklők hazafias érzésüknek, megszólaltassák népük reményeit és vágyait, népük lelkét.

Az a néphagyomány, amelyet Aphasob korában egy öreg ember mondott el, megismertet bennünket a „Gacsauraj beteg” c. psav hősköltemény címszereplőjével. Meg vagyunk győződve róla, hogy ez a szép hősköltemény éppúgy, mint a prózai hagyomány, nélkülözhetetlen eleme volt Aphasob ünnepének, és a lakomák résztvevői énekeltek őket.

Minden hevszur ünnepén s egyéb alkalmakkor, ha több ember gyűlt össze, énekeltek hősdalokat. A Sanidze professzor¹⁵ jól jellemzi az ilyen gyüle-

⁹ VAZSA PSAVELA: A psav nő helyzete és eszményei a psav költészet szerint. Művei, V. k. 88. l. (grúz nyelven).

¹⁰ A. KAZBEGI: Művei I. k. 1948. 324. l. (grúz nyelven).

¹¹ Uo. 305. l.

¹² V. KOTETISVILI: Népköltészet. 1934. 278. l. (grúz nyelven).

¹³ D. HIZANISVILI: Psav költemények. 1887. 47–49 l. (grúz nyelven).

¹⁴ G. CSHIKVADZE: A grúz népdal. I. 373–375 l.

¹⁵ A. SANIDZE: Népköltészet. 202. l.

kezetek alkalmával énekelt hősdalok sajátos hagyományát, az egymás után éneklés szokását. A népénekesek adatai szerint lakomák idején a bandurások féltérdükre könyökölve dalokat énekeltek a közösségben tisztelt hősről — Usisa Ocsiauriról, Kondzsarua Ciszkarauliról, Ahielei Kaszaról és Babgi Dzsabusanuriról.¹⁶ A hősdaléneklés ilyen szokása a hősköltemények poétikájára is rányomta bélyegét.

A grúz hősköltészeti tradíciókkal és a hősdalok előadásmódjának jelle gével kapcsolatban meg kell említenünk azt a körülményt, hogy él egy olyan szokás, amely szerint csupán egy alkalommal lehet elénekelni a hős dalt — újév napján. Egy hevszur népkölteménnyel kapcsolatban él ez az éneklési szokás.¹⁷

Ennek a dalnak a szövegét T. Razikasvili jegyezte le és a következő megjegyzést fűzte hozzá: „Ennek a hőskölteménynek a folytatását nem sikerült megtalálnom. Nagyon hosszú költemény, és évente csupán egy alkalommal éneklük, újesztendő napján.”¹⁸

A hősköltemények napjainkban is minden családi vagy közösségi ünnepen, minden lakomán szerepelnek. Kötelező kellékei voltak a lakodalmi ünnepségeknek, amikor is a „Találkoztam egy kipcseccel”, „Kakisi Saverdasvili” című hősballadákat, aforizmákat s ehhez hasonlókat énekeltek.¹⁹ Hevszuretiban sajátos dallamra lakodalmi dalokként énekeltek aforizmákat jegyeztek fel, melyek a férfias viselkedés szabályait tartalmazzák: „Hát így iszik egy legény, mint te” stb.²⁰

Számos hős dalt énekelnek asztalnál, hallgatódalként. Egyiküket Grúzia számos vidékén, nagyszámú változatban és különböző dallamkísérettel jegyezték fel. Heviben „Szmuri” (azaz asztali dal) a neve, saját dallama és sajátos szövege van:

Svilda fölött sólyom vadászik,
A Svilda lábánál egy sas;
„Leszállok hozzád” — sikoltja a sólyom,
„Nem engedem” — feleli a sas.²¹

Kaheciában ugyancsak saját dallama van ennek a költeménynek; szövege is különbözik az előbbtől, sokkal teljesebb annál:

A sziklamélyedésben fészket rakott a vadász sólyom,
A szikla csúcsán pedig egy sas.

¹⁶ K. SZIHARULIDZE: A grúz népi históriás és hősköltészet. 1949. 78. l. — Uő. Tanulmányok. I. 201. l.

¹⁷ A. SANIDZE: Népköltészet. 63. l.

¹⁸ Uő. 425. l.

¹⁹ K. SZIHARULIDZE: Tanulmányok. I. 202—203. l.

²⁰ G. CSHIKVADZE: A grúz népköltészet. I. 19. l.

²¹ Uő.

Szólítja a sólyom a sast — „Felszálok tehozzád!”
 „Nem engedlek!” — feleli a sas...
 Céltalan egymás vérét ontani,
 Nem jobb-e jószándékkal megfézni egymás mellett.²²

A „Barátom, mi volt szebb a mi barátságunknál” kezdetű aforizmát, mint asztali dalt, Rusztaveli eposzának soraival együtt jegyezték fel Kartliban.²³ Ugyancsak Kartliból mint saját dallamú tréfás dalt közlik.²⁴ Az „Inni dal nélkül nem illik” kezdetű népszerű hősies aforizma Kartliban mint asztali dal ismeretes.²⁵ Ugyanitt ezt a szöveget más aforizmákkal együtt mint farinát éneklik. Asztalnál mondott tósztok szövegeként is felhasználják a hősies dalokat — „Mravalzsamier” ilyenkor a neve. Így pl. Kaheciában a „Ne adj istenem a legénynek fecsegő és álomszuszék feleséget” kezdetű aforizmát más versekkel együtt „Mravalzsamier”-ként is elmondják.²⁶

Sok hősdalnak saját dallama van. Sok esetben ugyanarra a dallamra több hősdalt énekelnek. Így pl. Kartliban egyazon dallamra éneklik a „Nem illik a legénynek”, „Acélból van a hős szíve”, „Ha barát vagy — légy barátom” kezdetű aforizmákat s az „Ej, szablya, frank kovács munkája” kezdetű históriás hősdalt.²⁷ Ugyanakkor Kartliban az „Acélból van a hős szíve” kezdetű aforizmát a hasonló jellegű „Ne nézd a kardot, legény” kezdetű másik aforizmával és az „Ugy látszik, nehéz az öregség” kezdetű filozófikus költeménnyel együtt más dallamra is éneklik.²⁸ Ugyancsak Kartliban a „Nem illik a legénynek” kezdetű dalt más szövegekkel együtt arató- és szántódalként is éneklik.²⁹ A hősköltészet funkcióinak sokrétősége szüli azt a körülményt, hogy a műfajba tartozó költemények gyakran más költői műfajok szerves részének látszanak.

A hősköltészet a gazdasági tevékenység — mindenekelőtt a vadászat — legrégebb formáival van összefüggésben. A vadásztársadalmak szóbeli költészetében vezető helyet foglalnak el a hősies motívumok.

A viszonylag nemrég felszínre került adatok képet adnak a vadászattal kapcsolatos hősdalok énekléséről s a vadásztársadalom költői hagyományairól. Ebből a szempontból különösen érdekesek V. Gaburi „Hevszur közleményei”, melyeket A. Sanidze adott ki. V. Gaburi eleven vadászjeleneteket rajzol „Mindia, Adua és Ivane Balahurizsdze vadászok” c. elbeszélésében.³⁰ V. Gaburi szépen írja le, hogy a vadászidényben, a Szahari hegyen, hogyan szerzik meg egész évi ételmüket a vadászok, milyen a hangulatuk, miközben kaukázusi

²² Uo. 57. l.

²³ Uo. 181. l.

²⁴ Uo. 128—131. l.

²⁵ G. CSZIKVADZE: A grúz népköltészet. 238—239. l.

²⁶ Uo. 293—299. l.

²⁷ Uo. 174—175. l.

²⁸ Uo. 165—168. l.

²⁹ Uo. 109—110. l.

³⁰ Évkönyv. I—II. 1923—24. 192—197. l.

turra vadásznak. A valóságos események, amiket V. Gaburi elbeszél, megismertetnek bennünket a vadász-hósdalok sajátos éneklésmódjával. Az elbeszélésből kitűnik, hogy a vadászok, amint nyomot fogtak, „leereszkedtek a sziklafalon s amikor átjutottak a hegyen, Adua énekelni kezdett”.³¹ Speciális dalszöveget tudtak arra, hogy a turvadászat eredményes legyen.³²

Dal kíséri az elejtett vadak elkészítését is.³³

Bár Gaburi elbeszélésének eseményei a közelmúltban játszódnak, az író, mint fentebb már említettük, mégis bizonyos képet ad a gazdasági tevékenység egyik legrégebbi formájáról s a hősköltészetnek a vadászok körében élő hagyományairól. Az elbeszélésbe ágyazott dalok a hősköltészet egyik válfajának, a vadászkölteményeknek igen ősi funkciójáról tanúskodnak. Ez az elbeszélés annak a véleménynek a kimondására is lehetőséget ad, hogy míg a vadászpantomim utánzó, tehát mágikus funkciót töltött be, addig az annak alapján keletkezett dalok lényegében realiztikus jellegűek, és a vadászok hangulatát fejezték ki. Annak a ténynek, hogy a korai költői műfajok differenciálódásának időszakában a hősköltészet átvette a munkadalok funkcióját, érdekes bizonyítéka az az adat, amit A. N. Veszeloovszkij közöl, hogy ti. Afrikában munkadalként énekeltek egy harci dalocskát: „Hova mentek? — A háborúba. — Ki ellen? — Marambo ellen” stb. — emocionális refrénnel.³⁴ A grúz valóság nem egy példáját adja annak, hogy a munka során hósdalokat énekelnek. Néhány esetben az anyag műfaji besorolása közben nehéz is megállapítani, hogy ezt vagy azt a költeményt melyik műfaji kategóriába — a hőskölteményekhez, munkadalokhoz stb. — kell besorolni.

A. Sanidze kaszádalok közé sorolt számos hósdalt, mert azokat szénakaszálás közben énekeltek.³⁵ Figyelmét különösen felkeltette, hogy számos versnek, amiket ő a kaszádalok ciklusába sorolt, nincsenek rímei.³⁶

Napjainkban már nehéz egyértelműen kijelenteni, hogy néhány dal, amiket szénakaszálás közben énekelnek, eredetükre nézve munkadalok-e, halottsiratók vagy pedig hősköltemények. Ilyenek azok a szövegek, amelyeket A. Sanidze professzor publikált.³⁷ Hasonló példákban bővelkedik mind a hevszur,³⁸ mind pedig a psav és racsin népköltészet.³⁹ Minden szöveget figyelmesen meg kell vizsgálni, mert néhány hősies jellegű dal lehet kaszádal eredetű, néhány pedig kétségtelenül később kapcsolódott a szénakaszáláshoz. 1881-ben Heviben Ezsamardzsasvili népénekestől, aki igen gazdag repertoárral

³¹ Uo. 193. l.

³² Uo. 194. l.

³³ Uo. 195. l.

³⁴ A. N. VESZELOVSKIJ, *Összegyűjtött művei*. I. k. 1913. 244. l.

³⁵ A. SANIDZE: *Népköltészet*. 297. l.

³⁶ Uo. 201. l.

³⁷ Uo. 289. l.

³⁸ *Népköltészet*. III. k. Szerk. M. CSIKOVANI. 90. s köv. l.

³⁹ Feljegyezte E. VIRSZALADZE, 1953-ban. K. SZIHARULIDZE: *Grúz népköltészet*. Chrestomatia I. k. 1956. 76. l. s másutt.

rendelkezett, mint szántódalt jegyezték fel egy hősies magasztaló éneket, amely parallelizmuson alapul:

Repülj, fekete fecske,
Alazani partja mentén,
A háborúban nélkülözést nem fog ismerni
Szüleidnek gyermeke.⁴⁰

Szántódalként jegyezték fel ennek a versnek egy másik változatát is.⁴¹

Ugyancsak a múlt században mint kapásdalt jegyezték le egy aforizmat, amely a férfias magatartás kódexét fejezi ki.⁴² Kahetiában a múlt században lejegyezték egy aratódalt, amelynek szövege egy csodálatos magasztaló hős-költemény a következő változatban:

Magasztalni téged, magasztalni, de hogyan?
Erőd — a démonoké, hangod — a mennydörgésé,
Harcba szállsz, meglendítéd kardod, —
Tollpihe csak az a te kezvedben:
Ahalcihbe, minden ellenség rémületére,
Viszik a lezg (ifjakat) tönkregyőzve.⁴³

Kartliban, mint fentebb már megjegyeztük, arató- és gyomlálási dalnak éneklük, külön dallamra, a „Hiába gondolja az ellenség” és a „Nem illik a legénynek” kezdetű hősies aforizmákat.⁴⁴

Ha néhány munkadalról — köztük kaszásdalokról és hősi énekekről — gyakran nehéz is megállapítani, hogy eredetüket és fő funkciójukat tekintve melyik műfajba tartoznak, más bonyodalmaknak is ki vagyunk téve, amikor ennek a műfajnak és néhány más népköltési alkotásnak az egymáshoz való viszonyát vizsgáljuk. Gyakran születnek hősies tartalmú, rendeltetésükben speciális népköltemények. A műfajba sorolás alkalmával természetesen eredetük alapján a megfelelő rubrikába kerülnek. Így pl. néhány bölcsődal, amelyek tartalmukat tekintve teljes egészében hősdalok, a gyermekfolklór csoportjába tartoznak, ugyanakkor azonban ki kell hangsúlyoznunk a két költői műfaj szoros kapcsolatát. A grúz nép történelmi sorsából kell magyaráznunk azt a körülményt, hogy a grúz anyák már a bölcsőben gyermekükbe oltották a haza iránti szent kötelességérzetet, — hogy önfeláldozóan küzdjenek szabadságáért és függetlenségéért. Ma sem lehet felindulás nélkül olvasni a mingrel bölcsődal sorait, melyek hősies tartalmukkal a török hódítások korát idézik.⁴⁵

⁴⁰ P. UMIKASVILI: Népköltészet. 336. l.

⁴¹ Uo.

⁴² Uo. 339. l.

⁴³ Uo. 332. l.

⁴⁴ G. CSNIKVADZE: A grúz népdal. I. 110. l.

⁴⁵ I. KIPSIDZE: Mingrel nyelvtan. 1914. 138. l.

A hősdalokkal tartanak rokonságot a mulattató dalok is.

Tartalmukat, jellegüket, néha pedig funkciójukat tekintve is jelentékeny rokonság mutatható ki a hősköltészetben és a szerelmi lírában. Néhány költeményt egyaránt megalapozottan lehet besorolni a hősköltészet vagy a szerelmi líra kategóriájába.

Érdeklődésünkre külön is számot tarthat a hősköltészet és a gyászlíra viszonyának kérdése. A hősköltészet fontos alcsoportja — az elesett hősokról szóló költemények — genetikus kapcsolatban van a gyászlírával. Figyelembe kell venni egy másik körülményt is, nevezetesen, hogy a hagyományos hőskölteményeket beillesztették az elesett hősokról improvizált siratóénekekbe.

Az elhunyt férfi elsiratásának ceremóniája és a vele kapcsolatos népköltészet Grúziában régtől fogva hősies, lovagi és hazafias jellegű volt. A grúz szokások szerint az elhunytat mint az ellenséggel vívott csatában elesett harcost illett eltemetni. Hasonló szokást jegyeztek fel pl. Psaviában,⁴⁶ Heviben (1948),⁴⁷ ahol az elhunytat lovával együtt temetik el, s a halott jobb kezébe illesztik a ló kötőfékjét. A ló nyakát valamilyen vörös szövettel, farát pedig feketével kötik át. A fekete—vörös színpár, úgy látszik, a gyászszertartás régi kelléke, és funkciója a gyászhatás nagyobb kiváltása lehetett. Ioann Bagration „Kartli története” c. munkájában leírt gyászszertartás után ítélve „a cárnak volt két hatalmas palotája: az egyik a vígságra, a másik a sírásra. Az egyik palota, amely vígságra rendeltetett, teljes egészében, a mennyezete és falai, vörös bársonnyal volt bevonva, s a mennyezet közepére, ugyancsak bársonyból, fekete keresztet varrtak, s ez jel volt, amely a halálra emlékeztette azokat a vigadókat, akik felnéztek rá, hogy ne vigadjanak méltatlan módon. A gyászpalota pedig ugyanolyan módon fekete bársonnyal volt bevonva, s a mennyezete közepére vörös bársonykeresztet varrtak; mely a rátekintőnek hirdette, hogy isten kegyelme jön belénk bánatunkban, s ez megvigasztalta a búslakodókat.”⁴⁸ Ez az ember hangulatából következik, s a sors csapásait s a szenvedéseket oly gyakran szenvedő grúzok egészséges optimizmusáról és törhetetlen állhatatosságáról tanúskodik. A mohevi gyászszertartásokban is ilyen funkciójának kellett lennie a fekete—vörös színpárnak. A grúz nép lelki szilárdsága bánat és gyász idején jut kifejezésre a népköltészetben.

A férfi olyan szerepeltetése a gyászszertartásokban, mint aki harcba indul, nemcsak az elhunyt fegyverzetében, hanem a siratók szövegében is kifejeződik.

Ezt a két népköltési műfajt rokonná teszi a hősköltészet epitetonjainak felhasználása a siratókban.

⁴⁶ VAZSA PSAVELA: Művei. V. k. 13. l.

⁴⁷ A Kazbek-körzetben lévő Hurtiszi faluban feljegyezte MIHAIL CSKAREULI.

⁴⁸ K. KEKELIDZE: Tanulmányok az ó-grúz irodalomról. I. k. 228—229. l (grúz nyelven).

A siratók néha szerves részét alkotják egy hőskölteménynek. „Az ifjú és a tigris” c. klasszikus grúz népi hősies vadászballada legszebb része az anya siratóéneke.

Tehát a két műfajba tartozó népköltési alkotásoknak mind a tartalma és formája, mind a funkciója és előadásmódja a grúz költészetben arról tanúskodik, hogy míg az elesett ifjúról énekelt siratóénekek a hősköltészet egyik nagy al csoportjának szolgáltak forrásul, magának a hősköltészetnek a hagyományereje viszont megkönnyítette a sirató férfiak és nők számára az elhunyt elsiratásának improvizálását.

Ilyen sokrétű volt a hősköltészet történelmi-társadalmi funkciója, a hősköltészeté, mely maga is szoros és elszakíthatatlan kapcsolatban van a többi költői műfajjal.